

Vlaams memorandum

Verkiezingen 2024

Inleiding

In een periode waarin we allemaal trachten de draad terug op te pikken na corona, helderder en bewuster, worden we geraakt door allerlei nieuwe conflicten en spanningen: de inflatie woekert, het conflict Rusland-Oekraïne blijft aanhouden, de klimaatcrisis blijft verergeren, vluchtelingen worden steeds meer aan hun lot overgelaten... . Wereldwijd worden vrouwenrechten, abortusrechten en andere seksuele en reproductieve rechten teruggedroefd en/of bedreigd. Ook in België kraken essentiële sectoren zoals kinderopvang, zorg en onderwijs onder het nijpend tekort aan tewerkstellingskrachten en een ongelijke verdeling van middelen. De wereld tracht zich te herschikken, maar wordt steeds meer en meer belaagd door angst, armoede en polarisatie. De verdeel- en heerspolitiek is nog nooit zo groot geweest. De sociale ongelijkheid is steeds meer een realiteit. Groepen worden tegen elkaar opgezet.

Met de verkiezingen van 2024 staat er veel op het spel. De bezorgdheden en uitdagingen zijn groot en divers.

Meer dan ooit leven we in een periode waarin verschillen tussen mensen niet langer genegeerd worden, maar besproken en, indien deel van een uitsluitingssysteem, aangeklaagd. De spanning tussen wat gezegd en niet gezegd wordt, vindt steeds meer een weg naar de oppervlakte als daad van actief burgerschap. Als Vrouwenraad is het onze opdracht deze onderdrukkende systemen aan te klagen en waar nodig actie te voeren, druk uit te oefenen en te lobbyen voor gelijke rechten en gelijke kansen. Vanuit de kracht van verbinding verzamelen we ons in netwerken, kijken en luisteren we naar onze gemeenschappelijke belangen en gronden, en leren we van elkaars expertise. We grijpen de verkiezingen van 2024 hiervoor aan als momentum. Met dit memorandum willen we toekomstige beleidsmakers inspireren. Met deze beleidsaanbevelingen nodigen we hen uit om verder te bouwen op de vele uitdagingen en antwoorden te geven op een meerstemmige samenleving. Het memorandum van de Vrouwenraad is ambitieus: het doorbreken van (gendergerelateerd) geweld en stereotypen en het komen tot een zorgzame samenleving blijven de rode draad. We spelen in op huidige tendensen die ons zorgen baren: representaties van toxische mannelijkheid, radicalisering, polarisatie en toenemende antigenderbewegingen- en narratieven. We omarmen thema's die zichzelf op de voorgrond dringen: een gezond klimaat, een veilige publieke ruimte en een evenwichtig mentaal welzijn.

Wetgeving kan de ongelijkheid tussen vrouwen, mannen en iedereen die zich allebei of geen van beide voelt, verkleinen of vergroten. Het beleid – en hoe dat tot stand komt – kan die ongelijkheden wegwerken. In wat volgt, vinden jullie voorstellen van maatregelen die daartoe kunnen bijdragen.

Vertegenwoordiging en besluitvorming

Het aantal vrouwen en mannen¹ in onze gemeenteraden en parlementen is niet in evenwicht. Mannen zijn er nog steeds in de meerderheid. Voor de uitvoerende mandaten neemt dit onevenwicht verder toe: slechts 38 % van de Vlaamse schepenen is vrouw, meer dan 4 op 5 burgemeesters zijn mannen.² In 2019 bestond het Vlaams Parlement uit 46,8 % vrouwelijke volksvertegenwoordigers.³ Drie van de negen Vlaamse ministers zijn vrouwen.

Sinds 2002 bepaalt de wet dat de kieslijsten uit evenveel vrouwelijke als mannelijke kandidaten moeten bestaan. Op de eerste twee plaatsen mogen geen kandidaten van hetzelfde geslacht staan. Er voltrok zich een inhaalbeweging richting een sterker genderevenwicht, maar een versnelling dringt zich op.

Bovendien zeggen voorgaande cijfers enkel iets over het aantal vrouwen dat in onze gemeenteraden en parlementen zetelt en niets over andere identiteitskenmerken (leeftijd, opleidingsgraad, etniciteit, seksuele oriëntatie, etc.) en thema's die zij daar aan bod brengen. Vrouwen en minderheidsgroepen zijn geen homogene blokken die er dezelfde levensopvattingen op nahouden en dezelfde ervaringen delen met daaruit voortvloeiend gelijke visies en perspectieven. Vrouwen en minderheidsgroepen hebben nood aan vertegenwoordigers die opkomen voor hun specifieke noden.

Een meer gelijke vertegenwoordiging zorgt voor een betere weerspiegeling van standpunten. Hoe diverser de samenstelling van de politieke instelling, hoe groter de kans dat verschillende belangen en interesses er aan bod zullen komen.

Dat verhoogt de geloofwaardigheid van de politiek, zorgt voor meer betrokkenheid en resulteert in een meer gedifferentieerd beleid.

Politieke partijen spelen hierin een sleutelrol: zij beslissen wie een plaats op de kieslijsten krijgt en verlenen zo een toegangsticket tot de politieke arena. Zij bepalen mee hoe democratische principes vertaald worden naar wet- en regelgeving en welke invloed deze beslissingen hebben op mensenlevens.

De Vrouwenraad vraagt:

- een decretale verankering van
- het ritssysteem (m/v/x) op de kandidatenlijsten voor verkiezingen
- een paritaire deelname v/m (50/50) in uitvoerende organen
- een evenwichtige deelname v/m aan buitenlandse delegaties
- een paritaire deelname v/m in alle advies- en beheersorganen

- een paritaire samenstelling v/m van het top- en middenkader van de Vlaamse overheid
- voldoende diversiteit op de topplaatsen van kieslijsten. De volgorde binnen de kieslijst is van belang. Hoe hoger op de lijst, hoe groter de kans om verkozen te raken. Een hogere plaats zorgt immers voor een verhoogde zichtbaarheid
- meer garanties voor een sterker genderevenwicht in de uitvoerende mandaten (schepenen, burgemeesters, ministers)
- dat volksvertegenwoordigers thema's die minderheidsgroepen aangaan op de politieke agenda plaatsen. Meer participatie bij het besluitvormingsproces (via bv. referenda) en meer dialoog tussen burger en vertegenwoordiger
- dat politieke partijen intern experimenteren met manieren om meer diversiteit op de kieslijst en in de parlementen te brengen. Verschillende modellen die rekening houden met intersecties tussen gender, leeftijd, klasse, handicap en etniciteit, kunnen hierbij inspirerend zijn
- om tijdens de IMC Vrouwenrechten aandacht te schenken aan manieren waarop politieke organen en besluitvormingsprocessen diverser en inclusiever kunnen worden en daarover gemeenschappelijke (gefedereerde entiteiten) aanbevelingen te formuleren
- dat de senaat hoorzittingen organiseert met experts, feministische organisaties en academici om de wettelijke verankering van een realistischere weerspiegeling van de samenleving in de parlementen te brengen – via de kieslijsten – vorm te geven en hierover een rapport formuleert

Zorg en welzijn

Iedereen heeft vroeg of laat zorg nodig. Zorg is wat de samenleving draaiende houdt. Zorg voor onszelf, zorg voor kinderen, zorg voor familie en vrienden en zorg voor zieken maakt dat wij en de mensen rondom ons kunnen blijven voortdoen. Zonder zorg wordt al het andere onmogelijk. Toch zorgen we niet goed genoeg voor zorg.

Gesmeerde boterhammen, verse koffie, gevulde schooltassen, propere kleren, een warme maaltijd, een gepest huis: huishoudelijke taken en zorgtaken vragen onze aandacht, tijd en energie. Het is die onbetaalde en vaak onzichtbare arbeid (reproductieve arbeid) die betaalde arbeid (productieve arbeid) mogelijk maakt. Zorgtaken zijn echter vaak niet eerlijk verdeeld: vrouwen besteden wekelijks gemiddeld 9,5 uur meer dan mannen aan huishoudelijke taken en zorg. Gemiddeld hebben ze dan ook 6 uur minder vrije tijd dan mannen. Die tijd is bovendien meer versnipperd.⁴ Alle goede voornemens ten spijt, wil slechts de helft van alle heterostellen een gelijke verdeling van betaald en onbetaald werk. Van diegenen die vragende partij zijn, slaagt slechts een kwart erin om dit ook in de praktijk om te zetten.⁵ Zorg voor kinderen of familieleden is een van de belangrijkste redenen voor vrouwen om deeltijds te gaan werken. In 2021 werkte 42,1 % van de loontrekkende vrouwen deeltijds tegenover slechts 11,6 % van de loontrekkende mannen.⁶ Met als gevolg een enorme impact op de loopbaan, loopbaankansen, opbouw van socialezekerheidsrechten en pensioenen van die vrouwen. Onlosmakelijk heeft deeltijds werk ook een impact op de financiële onafhankelijkheid: vrouwen lopen een veel hoger risico op armoede.

Een deel van de huishoudelijke taken en zorgtaken kunnen uitbesteed worden, aan poetshulpen en aan strijkatelers. Veel zorg en hulpverlening is ondertussen geprofessionaliseerd. Maar net in deze sectoren zijn vrouwen oververtegenwoordigd. Bovendien zijn werknemers uit de zorg- en dienstenchequesector onderbetaald en ondergewaardeerd. De beroepen waar vooral vrouwen tewerkgesteld zijn in deze sectoren hanteren lage lonen, onregelmatige werkuren, onzekere contracten en ook een hoge werkdruk vanwege het dalende aantal verzorgers per zorgbehoevende.

De Vrouwenraad ijvert voor een sterkere waardering van zorg, zowel betaalde als onbetaalde zorg. Toegankelijke en kwaliteitsvolle zorg is voor ons prioritair.

Dienstencheques

Wie het zich kan veroorloven, besteedt zorgarbeid uit. Die zorgtaken - poetsen, strijken, boodschappen doen, ... - worden meestal opgenomen door andere vrouwen. Zij werken als poets- of huishoudhulp.

In 2004 ging het dienstenchequestelsel van start in ons land. Het was bedoeld om zwartwerk in de huishoudsector aan te pakken, om extra jobs voor laaggeschoolden te creëren en om hulp in het huishouden toegankelijk te maken voor een groter deel van de bevolking. In dit systeem is de werkgever een erkend bedrijf, de huishoudhulp de werknemer en de klant (of gebruiker) het huishouden dat een beroep doet op de diensten van die huishoudhulp.

In Vlaanderen werken meer dan 90.000 huishoudhulpen met dienstencheques.⁷ 98 % van hen zijn vrouwen. 35 % is ouder dan 50 en 55 % is van buitenlandse origine.⁸ 90 % werkt deeltijds. Het gemiddelde nettoloon bedraagt amper 1.350 euro⁹ per maand. 61 % van de huishoudhulpen heeft kinderen, 14 % is alleenstaand met kinderen¹⁰. De 'gemiddelde' huishoudhulp is een vrouw van buitenlandse origine met een laag inkomen en kinderen. Vrouwen met een migratieachtergrond zijn dus oververtegenwoordigd als werkneemsters in deze sector. Betaalde hulp in het huishouden wordt vooral gebruikt door gezinnen met een hoger inkomen.¹¹ Daarvoor gebruiken ze vooral het systeem van dienstencheques.

De dienstenchequesector zorgde inderdaad voor de regularisatie van een groot deel van het huishoudelijk werk, maar heeft ook veel knelpunten met zich meegebracht. We weten dat mensen die in de dienstenchequesector werken, de overgrote meerderheid onder hen vrouwen, te weinig verdienen, vaak in moeilijke en onveilige omstandigheden werken en dikwijls uitvallen vanwege fysieke letsels. Vaak moeten ze hun vervoerskosten volledig zelf bekostigen. Duizenden vacatures raken niet ingevuld. Mannelijke werkzoekenden worden nauwelijks naar de sector toegeleid. Hoewel veel huishoudhulpen aangeven dat ze een goede relatie hebben met hun klanten, wijzen de cijfers ook op grote problemen. Bijna 1 op 5 huishoudhulpen werd al geconfronteerd met een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag.¹² Regelmatig worden ze, meestal volledig ten onrechte, beschuldigd van diefstal of draaien ze zelf op voor schadegevallen bij de klant terwijl de arbeidsovereenkomstenwet hen hiertegen beschermt. Huishoudhulpen van buitenlandse origine worden dan weer geconfronteerd met discriminatie.¹³

Dezelfde studies tonen aan dat er wel degelijk oplossingen mogelijk zijn: inzetten op preventie, op meer en betere omkadering en op vorming. Maar een recent onderzoek van de sociale inspectie stelde bij 159 van de 175 bezochte dienstenchequebedrijven inbreuken op de welzijnswet vast. En dit in een sector die door de Vlaamse overheid beheerd en gesubsidieerd wordt.

de Vrouwenraad vraagt:

- **betere verloning en correcte terugbetaling van gemaakte onkosten en vervoerskosten aan de werknemers**
- **verlaging van de norm voor voltijds werk naar 30u per week; zo wordt ook de sociale bescherming van deeltijds werkenden versterkt**
- **dwingende sectorale minimumafspraken m.b.t. preventie en welzijn, met o.a. verplicht medisch toezicht, ergonomisch werkmateriaal, veilige en ecologische schoonmaakproducten, persoonlijke beschermingsmiddelen, verplichte risicoanalyse via huisbezoeken bij klanten, etc.**
- **controle op de naleving van de wetgeving en de CAO's en op het financieel beheer van de bedrijven**

- **investeringen in omkadering en begeleiding, intervisie en teamoverleg en investeringen in vorming en competentieversterking plus in begeleiding. De sector zorgt immers voor instroom van kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt**
- **opvoering van de strijd tegen discriminatie en ongewenst (seksueel) gedrag met o.a. duidelijke en afdwingbare gedragscodes, beleidskaders en sancties voor overtreders**
- **de overweging van een sociaal tarief voor klanten met een laag inkomen**
- **de koppeling van subsidies aan (kwalitatieve) voorwaarden. We pleiten hierbij voor een getrapte subsidiëring: een basissubsidiëring in verhouding tot het aantal dienstencheques en een aanvullende subsidiëring gekoppeld aan bepaalde voorwaarden zoals voldoende omkadering en vorming, gegarandeerd preventie- en welzijnsbeleid, tewerkstellingsmaatregelen voor bepaalde doelgroepen (zoals oudere werknemers), etc.**

Zorgpersoneel

Van de kinderopvang over de jeugdzorg tot de ouderenzorg: het water staat de brede zorgsector aan de lippen. Elke sector kampt met zware werkdruk, personeelsuitval en tekorten. In 2022 stonden 5000 vacatures voor verpleeg- en zorgkundige open.¹⁴ Tegelijkertijd zijn de wachtlijsten voor wie hulp nodig heeft ellenlang. Kwaliteitsvolle zorg en ondersteuning moeten voor iedereen toegankelijk zijn.

Vrouwen zijn in deze zorgberoepen oververtegenwoordigd. In 2021 waren 86,8 % van de verpleegkundigen en 90 % van de verzorgers in ziekenhuizen vrouwen.¹⁵ Zij hebben recht op een aangename en werkbare werkomgeving én op een eerlijk loon. Betere loon- en arbeidsvoorwaarden zijn nodig om voldoende gekwalificeerd personeel aan te trekken.¹⁶

De Vrouwenvraag vraagt:

- **een eerlijk loon dat rekening houdt met onregelmatige uren**
- **een lagere zorgratio om de werkdruk te verlichten**
- **meer opleidingsmogelijkheden voor mensen die een carrièrewissel naar zorg en welzijn willen**
- **meer patiëntvrije uren voor opleidingsmogelijkheden**
- **voldoende zorgvoorzieningen**
- **de opwaardering van alle zorgberoepen en het verzekeren van waardig werk voor alle verzorgenden, inclusief mantelzorgers, conform de besluiten van de EU Raad over**

langdurige zorg van hoge kwaliteit ([COM/2022/441 final](#)) en over de herziening van de doelstellingen van de kinderopvang ([COM/2022/442 final](#)) en in lijn met de Mededeling van de EU Commissie over een Europese zorgstrategie ([COM \(2022\)440.final](#)).

Kinderopvang

De sector van de kinderopvang klaagt al jaren de te hoge werkdruk aan. Het water staat veel kindbegeleiders aan de lippen. Ze geven aan dat er amper tijd is om de basiszorgtaken te kunnen uitvoeren zoals het hoort. De werkomstandigheden zijn moeilijk vol te houden. Ook de verloning ligt erg laag. Dat maakt dat steeds meer mensen uitvallen en het moeilijk wordt om nieuwe kindverzorgers aan te trekken. Het plaatstekort in de kinderopvang neemt dan ook verder toe: veel crèches verminderen de capaciteit of sluiten, al dan niet tijdelijk, de deuren. Heel wat ouders zitten met de handen in het haar. Zij moeten vaker thuisblijven van het werk, de sollicitatie of opleiding om voor hun kinderen te zorgen bij gebrek aan opvang. Ze puzzelen en wroeten om dingen geregeld te krijgen. Ook bedrijven en organisaties die een beroep doen op de werkkraft van die jonge ouders voelen de gevolgen van een krakende kinderopvangsector.

Een toegankelijke en kwalitatieve kinderopvang is cruciaal om ouders de keuzevrijheid te bieden tussen thuis blijven om te zorgen en buitenshuis werken. Kinderopvang is ook een cruciale schakel in het netwerk van alleenstaande ouders en voor ouders in (kans)armoede.

Vrouwen zijn met 94,8 % van de werknemers in de kinderopvang¹⁷ sterk oververtegenwoordigd. Zij verdienen betere arbeidsomstandigheden en loon naar werken. Enkel dan kan de job aantrekkelijk zijn om werknemers - vrouwen én mannen - in de sector te houden en nieuwe mensen aan te trekken.

De Vrouwenraad vraagt:

- een trapsgewijze daling van de kindratio naar maximum 5 kinderen per begeleider in de groepsopvang en maximum 4 kinderen als de begeleider er alleen voor staat
- een daling van de kindratio naar maximum 4 kinderen in gezinsopvang
- de opstart van pilootprojecten met kinderdagverblijven die de ratio nu al naar beneden willen
- een betere verloning, correcte statuten en gelijke arbeidsvoorwaarden voor werknemers
- de invoering van een HBO5-opleiding (graduaat)
- meer loopbaankansen voor kindbegeleiders en onthaalouders, alsook meer kindvrije uren om vorming en opleiding te kunnen volgen en in logistieke ondersteuning te kunnen voorzien
- per leefgroep minstens één hoger gekwalificeerde medewerker

- **voldoende werkingsmiddelen om kinderen op een kwaliteitsvolle manier op te vangen en te omkaderen**
- **aandacht voor genderbewuste opvoeding zowel in de opleiding als op de werkvloer, vrij van etnische stereotyperingen en vooroordelen**
- **de ontwikkeling van specifieke acties die stereotypen doorbreken over mannen die zorgen en die inzetten op de rekrutering van mannen**
- **positieve ervaringen van werknemers en hun pedagogische kennis en aanpak delen**

Een verbetering van de arbeidsvoorwaarden zorgt voor de broodnodige ademruimte bij (toekomstige) kindbegeleiders. Zo krijgen baby's en peuters de individuele zorg en aandacht die ze nodig hebben. Kinderen uit gezinnen met de laagste inkomens maken in Vlaanderen aanzienlijk minder gebruik van de kinderopvang. Het recht op kinderopvang als basisvoorziening kan een bijdrage leveren aan de strijd tegen (kans)ongelijkheid.

De Vrouwenraad vraagt:

- **het recht op kinderopvang afdwingbaar te maken. Zowel het Europees Parlement als de Europese Commissie erkennen het belang van kinderopvang als basisvoorziening voor alle kinderen binnen de drie maanden na aanvraag**
- **voldoende opvangplaatsen op basis van voorspelde geboortecijfers te voorzien zodat elk gezin met een kindopvangnood ergens terecht kan**
- **kinderopvang voldoende flexibel en uitgetekend op maat van verschillende behoeften en noden te maken**
- **het aantal opvangplaatsen voor een specifieke zorgbehoefte uit te breiden binnen de reguliere kinderopvang**
- **betalbare kinderopvang uit te breiden via goed georganiseerde inkomensgerelateerde opvang en de uitbreiding van een transparant voorrangbeleid**
- **te zorgen voor een geïntegreerde en toegankelijke werking ten behoeve van kinderen, ouders en buurt**
- **de bestaande procedures voor de aanvraag van sociale tarieven te versoepelen. Op die manier maak je occasionele, flexibele en acute opvang mogelijk.**

- **de Lokale Loketten Kinderopvang financieel te ondersteunen. Zo kunnen ze hun rol als aanspreekpunt en informatieverstrekker sterker opnemen**

Buitenschoolse opvang (BO)

Kinderen en jongeren hebben na schooltijd zorg, ontspanning, speel- en rusttijd nodig. Ouders werken doorgaans later dan de schooluren. Kinderen gaan daarom vaak naar de buitenschoolse opvang - al dan niet op school - of nemen deel aan vrijetijdsactiviteiten. Ook in de BO zijn het vooral vrouwen die voor en na schooltijd deze kinderen opvangen. En ook in deze sector liggen de lonen laag en zijn de uren niet aantrekkelijk.

In januari 2021 trad een nieuw decreet buitenschoolse opvang en activiteiten in werking. Met dit decreet werden lokale besturen verantwoordelijk voor het aanbod. Zij kregen de regie in handen om in een prikkelend en kwaliteitsvol buitenschools aanbod te voorzien en hiertoe een beleid uit te werken. De Vlaamse overheid verwacht van de gemeentes dat zij een lokaal samenwerkingsverband opzetten en gaat daarvoor middelen toekennen. Vanaf januari 2026 komt er een budget voor de organisatie van buitenschoolse opvang en activiteiten. Het gemeentebestuur herverdeelt deze middelen onder de lokale spelers die de visie en het beleid realiseren.

De Vrouwenraad vraagt:

- **meer middelen voor de lokale besturen dan momenteel via het decreet voorzien. Dit is een cruciale voorwaarde om een kwaliteitsvol aanbod te kunnen aanbieden dat financiële drempels voor ouders wegneemt, dat over voldoende en kwaliteitsvol werkingsmateriaal beschikt, dat opleiding en vorming voorziet en een eerlijk loonbeleid voert**
- **meer erkenning en waardering voor kindbegeleiders van de buitenschoolse opvang via een betere en eerlijkere verloning. Meer kindvrije uren zodat deze mensen ruimte krijgen voor opleiding en overleg**
- **uitbreiding van het kwaliteitslabel kleuteropvang naar oudere kinderen en jongeren. De Vlaamse overheid kent dat label nu enkel toe aan organisatoren van buitenschoolse opvang. Kwaliteitsvolle opvang is een recht van elk kind, niet enkel van de allerkleinsten**
- **meer omkadering en handvaten voor lokale besturen, zonder de kwaliteitseisen los te laten. Zo is er meer uniformiteit tussen de gemeenten onderling en hangt de kwaliteit niet af van het lokaal bestuur in kwestie**
- **concrete samenwerkingsverbanden en de hieraan gekoppelde voorwaarden**
- **duidelijkheid over de term kwetsbare gezinnen**

- **evenwicht tussen de sociale, economische en pedagogische functie van de opvang**

Mantelzorg

Mantelzorgers geven op regelmatige basis zorg en ondersteuning aan familieleden, vrienden of buren met een (chronische) fysieke ziekte of aandoening, handicap, psychische aandoening, verslavingsproblematiek of andere zorg- of ondersteuningsbehoefte. Ze zijn een onmisbare schakel in de zorgketen. Mantelzorgers combineren hun zorgtaak vaak met andere taken en rollen, zoals een job, studie, eigen gezinsleven... . Die combinatie is allesbehalve evident. De helft van de mantelzorgers gaat minder uit werken of stopt er volledig mee.¹⁸ Meer dan 60 % krijgt geen financiële vergoeding en 1 op 3 mantelzorgers heeft het financieel moeilijk. Veel van hen zijn overbelast en kampen zelf met fysieke of psychische gezondheidsklachten, depressieve gevoelens of een sociaal isolement.¹⁹ Vrouwen van etnisch-culturele minderheidsgroepen en alleenstaande vrouwen blijken extra kwetsbaar te zijn.²⁰

Uit onderzoek blijkt dat vrouwen vaker mantelzorg geven (en krijgen).²¹ Vrouwelijke geregistreerde mantelzorgers²² gaan sneller deeltijds (37,6 %) werken dan mannelijk geregistreerde mantelzorgers (15,7 %).²³ Hun emotioneel welzijn komt meer onder druk te staan. Vrouwelijke mantelzorgers worstelen meer om de zorg te combineren met werk, huishouden en sociale activiteiten. Zij maken opvallend meer gebruik van verlofsystemen met een zorgmotief.²⁴ Mannen stuiten vaak op negatieve reacties wanneer ze zorgverlof aanvragen. In het huidige mantelzorgplan (2022-2024) ontbreekt de genderdimensie. Nochtans blijkt mantelzorg een domein bij uitstek te zijn met een grote impact op de loopbaankloof tussen mannen en vrouwen. Verwachtingen en gewoontes die ongelijkheid in de hand werken, mogen niet genegeerd worden. Mantelzorg dreigt de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen te vergroten, maar ook tussen vrouwen onderling.

De Vrouwenraad vraagt:

- **een nieuw Vlaams mantelzorgplan waarbij de Vrouwenraad betrokken wordt**
- **een gendertoets in het nieuwe Vlaamse mantelzorgplan**
- **flexibele werkuren en verlofregelingen die het mogelijk maken voor mantelzorgers om hun zorgtaak op te nemen: meer tijdskrediet met zorgmotief, verlof om medische bijstand, palliatief verlof en mantelzorgverlof met opbouw van pensioenrechten. Voor wat betreft de uitkeringen, kan er gekeken worden naar het inkomen van de personen in kwestie en hun inkomensverlies omwille van de mantelzorg**
- **uitbreiding van de Vlaamse aanmoedigingspremie voor mantelzorgers naar meer sectoren plus automatische toekenning**
- **erkenning en versterking van kwaliteitsvolle mantelzorgorganisaties. Zij zijn immers een belangrijke schakel in de ondersteuning en vertegenwoordiging van mantelzorgers. Door**

aanklappend te werken, kunnen zij veel mantelzorgers bereiken, informeren en ondersteunen

- **meer informatie en begeleiding voor mantelzorgers, meer sensibilisering voor werkgevers**
- **een actieplan om de gezondheid van mantelzorgers te bewaken en te ondersteunen, met daarin aandacht voor laagdrempelige en bereikbare buurtgerichte diensten en voorzieningen en voor thuis(hulp)diensten**
- **investeringen in professionele hulp (thuis en residentieel) zodat mantelzorgers voldoende omkaderd en ondersteund worden. Een goed professioneel netwerk is essentieel om mantelzorg vol te houden beroepskrachten in de zorg sensibiliseren, onder meer via opleidingen, om mantelzorgers te betrekken en te begeleiden**

Mentaal welzijn

Een op drie Vlamingen krijgt vroeg of laat te maken met psychische problemen. Voor bijna een kwart van de mensen in langdurige arbeidsongeschiktheid ligt een burn-out of depressie aan de basis. De Vlaamse zelfmoordcijfers zijn bij de hoogste van Europa. Eén derde van de Belgen voelt zich slecht in het vel.²⁵ Tegenover deze drastische cijfers staan een onderfinanciering van de geestelijke gezondheidszorg, te weinig capaciteit, te lange wachtlijsten. Wie de stap naar hulp wil of kan zetten, vindt die vaak niet.

Daar zijn meer investeringen voor nodig, maar ook meer en verschillende vormen van zorg. Mentaal (on)welzijn moet bespreekbaar worden. Het doorbreken van taboes rond psychisch welzijn is daar een belangrijk onderdeel van.

Ook steeds meer jonge mensen kampen met mentale klachten. Er is sprake van een grote genderkloof: 76 % van de jongens geven aan meestal gelukkig te zijn tegenover slechts 59 % van de meisjes. Zij kampen vaker met gevoelens van eenzaamheid (1 op 5 tegenover 1 op 10 jongens).²⁶ Volwassen vrouwen signaleren vaker en sneller dan mannen psychische problemen. Meisjes en vrouwen zijn waarschijnlijk beter in staat om daarover te praten. Stereotiepe reflecties over 'man zijn' en 'mannelijkheid' zetten het mentaal welzijn van jongens en mannen extra onder druk. De drempel naar de hulpverlening is voor mannen vaak hoger dan voor vrouwen, kwetsbaarheid is voor hen een groter teken van zwakte. Ze zoeken minder snel hulp bij mentale problemen en zijn oververtegenwoordigd in de zelfmoordcijfers.²⁷

De Vrouwenraad vraagt:

- **meer aandacht voor een zorgzame en (mentaal) gezonde samenleving**
- **om geestelijke gezondheid te beschouwen als een volwaardig onderdeel van 'gezondheidszorg' en daar de nodige budgetten tegenover te plaatsen. Meer capaciteit, minder lange wachtlijsten**

- **in te zetten op taboedoorbrekende initiatieven en psychisch (on)welzijn bespreekbaar te maken, zeker richting jongens en mannen**
- **het inbrengen van een genderbewust aspect in de aanpak van mentale gezondheid en psychisch welbevinden**
- **een geestelijke gezondheidszorg die rekening houdt met specifieke drempels en behoeften van vrouwen met een handicap, alleenstaande moeders, transgender-, non-binaire en interseksuele personen, lesbische vrouwen, de impact van migratie en racisme... en die de nodige aandacht en financiering voor doelgroepgerichte werkingen voorziet**
- **een genderbewuste opleiding voor hulpverleners in de geestelijke gezondheid, maar ook voor medewerkers van de eerste lijn zoals huisartsen vanuit een intersectioneel perspectief, rekening houdend met verschillende vormen van ongelijkheid die mensen kwetsbaarder kunnen maken**

Menstruatiearmoede en -welzijn

In 2019 bracht Caritas Vlaanderen aan de hand van een bevraging van 2608 meisjes het probleem van menstruatiearmoede in Vlaanderen in kaart. Het onderzoek toonde aan dat in Vlaanderen 12 % van de meisjes en vrouwen tussen 12 en 25 jaar oud al eens niet genoeg geld hadden om menstruatieproducten te kopen. Dit heeft een effect op de schoolabsentie: 15% van de meisjes en vrouwen die in materiële deprivatie leven misten al eens school door het ontbreken van menstruatieproducten. Dit toont aan dat menstruatiearmoede een groot probleem is.

De Vrouwenraad ziet menstruatiearmoede niet enkel als de beperkte toegang tot producten om het bloed op te vangen. Ook goede sanitaire voorzieningen en kennis/educatie over menstruatie vallen onder deze term. Naast menstruatiearmoede zijn ook andere aspecten rond menstruatie zoals menstruele gezondheid, kennis en educatie rond menstruatie, en menstruatieschaamte belangrijk. Hierdoor gebruikt de Vrouwenraad de koepelterm menstruatiewelzijn om te strijden voor een beter welzijn rond alle aspecten gelieerd aan menstruatie.

De Vrouwenraad vraagt:

- **om de problematiek van menstruatiearmoede op intersectionele wijze in kaart te brengen**
- **in samenwerking met vrouwenorganisaties, armoedeorganisaties en organisaties die seksuele gezondheid stimuleren om actieplannen voor het tegengaan van menstruatiearmoede en menstruatieschaamte en het promoten van menstruele gezondheid, kennis over menstruatie en menstruatiewelzijn te ontwikkelen en om te zetten in beleidsmaatregelen**

- **de inbedding van menstruatiearmoede in een breder armoedebestrijdingsbeleid**
- **het gratis ter beschikking stellen van wegwerpmenstruatieproducten via scholen, apothekers, openbare toiletten, welzijnsinstanties en automaten in de openbare ruimte zodat personen uit precaire situaties hier toegang tot hebben, en waarbij de gebruikers de keuze hebben tussen inwendige en uitwendige bescherming**
- **om te onderzoeken welke instanties kunnen instaan voor de terugbetaling van duurzame menstruatieproducten**
- **om OCMW's te stimuleren een extra budget toe te kennen aan meisjes, vrouwen en menstruerende personen vanaf 10 jaar voor de aankoop van menstruatieproducten**
- **empowerende sensibilisering en educatie over menstruatie met de aspecten menstruatiearmoede, menstruatieschaamte, menstruele gezondheid en menstruatiewelzijn, en de shift naar duurzame menstruatieproducten**
- **het voorzien van een website met toegankelijke en betrouwbare informatie rond menstruatiearmoede en menstruele gezondheid die o.a. gebruikt kan worden bij sensibilisering en educatie op scholen**
- **het stimuleren van lokale besturen om voldoende goede en veilige publieke sanitaire voorzieningen te voorzien**

Gezondheid

70 tot 90% van de patiënten met langdurige onverklaarbare klachten is vrouw. Vrouwen ondervinden vaker bijwerkingen van medicijnen en belanden daardoor 33% vaker dan mannen in het ziekenhuis.²⁸ Vrouwen hebben meer kans om te sterven aan een hartaanval dan mannen omdat de symptomen verschillen en bij vrouwen minder snel als dusdanig herkend worden. Osteoporose en borstkanker worden daarentegen gezien als vrouwenziekten, waardoor mannen lang ondergediagnosticeerd worden wanneer deze ziektes hen treffen.²⁹ Arbeiders, vrouwen en werknemers met een migratieachtergrond hebben een duidelijker hoger risico op musculoskeletale aandoeningen.³⁰

Klachten van vrouwen en mensen van kleur worden in de gezondheidszorg minder serieus genomen. De kans om te sterven tijdens de bevalling in het Verenigd Koninkrijk is vier keer hoger bij zwarte dan bij witte vrouwen.³¹ Binnen medische domeinen, zoals dermatologie, wordt voorbij gegaan aan hoe huidaandoeningen zich anders manifesteren bij verschillende huidtypes.³²

Van oudsher wordt het mannenlichaam – gezond, wit, jong - als standaard genomen in de gezondheidszorg. De meeste onderzoeken en klinische proeven worden uitgevoerd op mannenlichamen en geëxtrapoleerd op

vrouwenlichamen. Dat heeft gevolgen voor de gezondheid van vrouwen, intersekse personen én van mannen: het leidt tot verkeerde diagnoses en onjuiste of onaangepaste behandelingen.

Pas in 2014 worden Europese richtlijnen gevormd die stellen dat er binnen klinische studies gestreefd moet worden naar een geslachtsevenwicht en dat, wanneer dit niet het geval is, er een verklaring en motivering moet zijn voor het uitsluiten of ondervertegenwoordigen van een bepaald geslacht. Klinisch onderzoek werd voornamelijk op mannen en mannelijke proefdieren uitgevoerd om zogenaamde hindernissen als de hormonencyclus van vrouwen of de mogelijkheid tot zwanger zijn niet mee in rekening te moeten brengen. Daarnaast wordt minder onderzoek gevoerd naar lichamelijke klachten die enkel vrouwen ervaren, zoals menopauzeklachten, bijwerkingen van hormonale anticonceptiemiddelen, ...³³

Die exclusie of onderrepresentatie van verschillende lichamen gaat gepaard met zeer problematische gevolgen. De reacties op geneesmiddelen, risicofactoren en symptomen van aandoeningen kunnen namelijk sterk verschillen tussen vrouwen en mannen. Door de onderrepresentatie van vrouwen en mensen van kleur binnen geneeskundig onderzoek en de beperktere kennis over het vrouwenlichaam zijn ziektes die enkel of significant vaker voorkomen bij vrouwen vaak missed diseases. Voorbeelden hiervan zijn endometriose, vaginisme, migraine, ... Te weinig kennis en aandacht voor diversiteit tussen patiënten kunnen tot ernstige medische gevolgen leiden.

Het is daarom heel belangrijk om hiermee rekening te houden in het opstellen van ziekteprofielen. Ook in risicopreventie doen zich gelijkaardige tendensen voor.

Tenslotte is het niet enkel van belang om extra aandacht te schenken aan geslachtverschillen, maar ook om een genderdimensie binnen zorg en geneeskunde toe te voegen. Iemand's genderidentiteit kan namelijk een rol spelen in zaken als symptoomperceptie en het (durven) communiceren over bepaalde klachten. Gendersensitieve geneeskunde houdt niet enkel rekening met belangrijke biologische verschillen (seks), maar neemt ook psychosociale (gender) verschillen mee in rekenschap. Hoe iemand een klacht omschrijft, hoe symptomen gepercipieerd worden, hoe een zorgprofessional daarmee aan de slag gaat: het speelt een rol in de benadering en behandeling van de patiënt. Om elke patiënt zorg op maat te kunnen geven, is een gender- en cultuursensitieve aanpak noodzakelijk.³⁴

De Vrouwenraad ijvert daarom voor meer gender- en cultuursensitiviteit in de gezondheidszorg. We pleiten ervoor om meer rekening te houden met verschillende vormen van ongelijkheid, zoals leeftijd, klasse en etniciteit, die ook een impact hebben op toegang tot zorg en (mentale) gezondheid. Door rekening te houden met de verschillen, zorg je voor meer zorg op maat.

De Vrouwenraad vraagt:

- **een laagdrempelig en toegankelijk zorgaanbod dat voor iedereen begrijpelijk is**
- **meer aandacht binnen klinische onderzoeken naar de verschillende symptomen en reacties tussen mannen en vrouwen en het meer investeren in gendersensitieve geneeskunde bij alle**

zorgverstrekkers. Hou hierbij rekening met andere intersecties als leeftijd, klasse en etniciteit

- **meer aandacht in het curriculum geneeskunde voor hoe bepaalde aandoeningen zich manifesteren bij mensen van kleur en vrouwen**
- **het financieel ondersteunen van tolken, vertaaldiensten en interculturele bemiddelaars**
- **meer onderzoek en kennisdeling naar sekse- en genderverschillen in de gezondheidszorg. Zo krijgen zowel patiënten als zorgverstrekkers meer kennis en inzicht en zorg op maat**
- **de oprichting van een cel gender/sekse en gezondheid bij het Vlaams Agentschap Zorg & Gezondheid en Zorg die:**
  - **een overzicht verzamelt en ontsluit m.b.t. de gebieden binnen gezondheid en zorg waar sekse- en genderspecifiek onderzoek voor nodig is. Dit biedt een overzicht van kennislacunes op het gebied van gender en gezondheid**
  - **waakt over het gender- en sekseperspectief in alle facetten van het gezondheidsbeleid**
  - **specifieke acties, initiatieven en onderzoeksopdrachten coördineert en ondersteunt**
  - **sekse- en genderblindheid in de ambtelijke gegevensverwerking wegwerkt**
  - **genderbudgetting in het gezondheidsbeleid introduceert**
  - **aanbevelingen naar betrokken actoren verspreidt**
  - **de ontwikkeling van een conceptueel datamodel waarin de genderinvalshoek wordt opgenomen**
- **het (financieel) ondersteunen van organisaties met vormingsaanbod voor professionele en vrijwillige hulpverleners die gender- en cultuursensitief willen werken**

Gendergerelateerd en intrafamiliaal geweld

Gendergerelateerd geweld wordt gedefinieerd als geweld tegen een persoon omwille van hun geslacht of gender. Vrouwen worden hierdoor meer getroffen dan mannen. Mensen van wie de genderexpressie niet overeenstemt met de norm zijn ook vaak het slachtoffer van dit soort van geweld.³⁵ Seksueel geweld is een vorm van gendergerelateerd geweld. 48 % van de Belgische vrouwen maakt(e) ooit seksueel geweld met fysiek contact mee, zoals bijvoorbeeld (poging tot) verkrachting, tegenover slechts 19 % van de mannen. Maar 4,5 % van de slachtoffers dient een klacht in bij de politie.³⁶ Geweld is aanwezig in alle geledingen van de samenleving. De impact op fysiek, psychisch, seksueel, economisch en sociaal vlak is groot.

Partnergeweld omvat het geheel van gedragingen, handelingen en houding van een van de (ex-)partners dat gericht is op controle en dominantie van de andere partner. Het kan hierbij gaan om verbale, fysieke, seksuele en economische agressie, bedreigingen of geweldplegingen, die zich bovendien herhaaldelijk (kunnen) voordoen. De genderdimensie is hier inherent aan. Een op de zeven vrouwen kreeg het afgelopen jaar met minstens één daad van geweld door een (ex-)partner te maken. In de meeste gevallen gaat het om mannelijke daders.³⁷ Jaarlijks registreren de politiediensten 23.000 tot 24.000 feiten van intrafamiliaal geweld in Vlaanderen. Dit is slechts het topje van de ijsberg. In veel situaties van intrafamiliaal geweld wordt er geen aangifte gedaan.³⁸ In 2022 kreeg de hulplijn 1712 exact 9.045 oproepen over 12.044 slachtoffers van geweld, misbruik en kindermishandeling. 65 % van die slachtoffers waren vrouwen, 34 % mannen en 1 % non-binaire personen. Seksueel geweld is met 20 % van de oproepen de meest voorkomende vorm van geweld.³⁹

Vlaanderen moet, net als het federale niveau en de andere gefedereerde entiteiten, voldoen aan internationale verplichtingen zoals het Verdrag van Istanbul. Het belangrijkste beleidsinstrument in de aanpak tegen gendergerelateerd geweld is het [Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2021-2025](#). Het [Vlaams actieplan seksueel geweld](#) wil de noden van slachtoffers van seksueel geweld beantwoorden en nieuwe slachtoffers voorkomen.

De Vrouwenraad vraagt:

- de verdere implementatie van het Verdrag van Istanbul (Verdrag van de Raad van Europa) inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (2011)
- de verdere implementatie van het Nationaal actieplan in de strijd tegen gendergerelateerd geweld (2021-2025)
- een nieuw NAP gendergerelateerd geweld na afloop van het huidige (2021-2025), waaraan de Vlaamse overheid - vanuit verschillende beleidsdomeinen - bijdraagt

- de opvolging en monitoring van de actieplannen
- de betrokkenheid van relevante actoren, zoals de Vrouwenraad, bij de opstelling en opvolging van nieuwe actieplannen
- sterke en laagdrempelige hulpverlening voor slachtoffers en plegers van seksueel en intrafamiliaal geweld
- erkenning en financiering van zelfhulpgroepen en lotgenotengroepen voor slachtoffers en plegers van seksueel geweld en misbruik
- een 24/7-bereikbaarheid van het infonummer 1712 (conform het Verdrag van Istanbul)
- het verder inzetten op bekendmakings- en sensibiliseringscampagnes van de bestaande hulplijnen zoals 1712, Lumi, nupraatikerover.be, Awel, CLBChat, Stop it now – met gerichte acties naar slachtoffers, plegers en omstaanders
- het ontwikkelen en faciliteren van omstaanderstrainingen
- meer budget voor preventie
- het breder aanbieden van opleidingen en vormingen m.b.t. dit onderwerp
- de hantering van een intercultureel en intersectioneel perspectief om de bewustwording rond de samenhang van verschillende risicofactoren te verhogen

Groeipakket

Elk kind dat in Vlaanderen woont, krijgt sinds 2019 een Groeipakket (de voormalige kinderbijslag). Via het Groeipakket ontvangt de ouder een maandelijks bedrag voor de verzorging en opvoeding van de kinderen. Het Groeipakket bestaat uit een maandelijks basisbedrag dat verschilt naargelang de leeftijd en geboortedatum van het kind en de gezinssituatie. Daarbovenop kunnen gezinnen recht hebben op een maandelijkse toeslag, participatietoelagen (zoals kinderopvangtoeslag, kleutertoeslag en schooltoeslag), schoolbonus, zorgoetslagen.⁴⁰ Het Groeipakket biedt financiële ondersteuning om gezinnen te ondersteunen in de zorg en opvoeding van hun kinderen. Het vormt daarmee één van de belangrijkste hefboomen in de strijd tegen (kinder)armoede.

De Vrouwenraad vraagt daarom:

- **de bedragen van het Groeipakket te indexeren en de niet-indexeringen van de voorbije jaren ongedaan te maken**
- **dat de bijslagen voldoende hoog zijn om de minimale kost van elk kind te dekken voor de allerlaagste inkomens**
- **een regelmatige evaluatie van het Groeipakket waarbij armoedeverenigingen betrokken worden**

Onderwijs

Elk kind heeft recht op inclusief onderwijs. Alle kinderen moeten zich veilig en aangemoedigd voelen op school. Je schoolloopbaan plaatst je in de startblokken voor het vervolg van je traject. Stereotiepe ideeën over jongens en meisjes zijn hardnekkig en leiden tot verschillende behandelingen. Zo komen meisjes opvallend vaak minder aan de beurt tijdens de les wiskunde dan jongens. Jongens worden vroeger en vaker gediagnosticeerd met ADHD dan meisjes. Omdat het zich anders manifesteert bij hen en de aandoening minder snel herkend wordt. Jongens zijn oververtegenwoordigd in de cijfers over schooluitval en zittenblijven.⁴¹ Leerlingen met een migratieachtergrond komen nog meer en sneller in de cascade terecht. Meisjes en vrouwen, zeker met migratieachtergrond, worden in schoolboeken nog al te dikwijls in stereotiepe rollen geduwd. Meisjes met migratieachtergrond worden meer en sneller doorverwezen naar studierichtingen die minder voorbereiden op hogere studies, ook al behalen ze gelijkaardige cijfers zoals hun leeftijdsgenoten zonder migratieachtergrond.⁴² Vijf- tot zevenjarige meisjes beschouwen zichzelf al als minder slim dan jongens⁴³. Kortom: om alle kinderen gelijk aan de start te krijgen en zich met et nodige zelfvertrouwen te kunnen ontwikkelen, is er verandering nodig.

Onderwijzend personeel

Leerkrachten zijn rolmodellen. Ze leren kinderen lezen, schrijven en rekenen, zorgen voor hen, planten zaadjes in hun hoofden. Stereotypen zijn hardnekkig en bekruipt ons allemaal. Bewuste en onbewuste vooroordelen kunnen ertoe leiden dat leraren jongens en meisjes ongelijk behandelen en wel of niet bij de les betrekken. Zij zijn een cruciale schakel in het doorbreken van deze patronen. (Toekomstige) leerkrachten moeten leren aandacht te hebben voor gender(verschillen), moeten hun competenties in deze materie verscherpen en zo de stereotypering tegen gaan.

Het is belangrijk dat leerlingen tijdens hun schoolloopbaan verschillende rolmodellen te zien en te horen krijgen. Maar ons lerarenkorps weerspiegelt de diversiteit van onze samenleving niet: 95,3 % van de kleuteronderwijzers en 85,4 % van de leraren in de lagere school zijn vrouwen.⁴⁴ Leraren met een migratieachtergrond zijn dun gezaaid.⁴⁵

De Vrouwenraad vraagt:

- **gender- en diversiteitscompetenties in de lerarenopleiding op te nemen, met aandacht voor bias en stereotypering vanuit een intersectioneel perspectief**
- **leerkrachten beter te omkaderen, onder meer via vormingen over gender en inclusiviteit, maar ook over de effecten van sociale ongelijkheid op onderwijstrajecten**
- **in samenwerking met de onderwijsnetten en (aspirant-) leerkrachten (van kleur) - actieplannen voor meer diverse lerarenkorpsen en schooldirecties te ontwikkelen en om te zetten in beleidsmaatregelen**

Welzijn op school

Elk kind moet zich goed en veilig voelen op school en daarbuiten. Om jongeren met een positief zelfbeeld de wereld in te sturen, is een veilige schoolomgeving mét ruimte voor experimenten erg belangrijk. De school is immers een plek waar kinderen en jongeren veel tijd doorbrengen. Ze leren er met elkaar om te gaan. Signalen dat het niet goed gaat, kunnen hier snel opgepikt worden. Om de positie van kinderen en jongeren te verbeteren, moeten de bruggen tussen welzijn en onderwijs versterkt worden.

De Vrouwenraad vraagt:

- **een zachte overgang tussen thuis of de kinderopvang en kleuteronderwijs, waarbij welbevinden, zorg en leren centraal staan in zowel de kinderopvang als in het onderwijs (educare)**
- **om scholen te stimuleren in de ontwikkeling en uitrol van een actieplan om geweld en seksisme en racisme te voorkomen én aan te pakken – met bijzondere aandacht voor het buitengewoon onderwijs**
- **om tijdens de lessen seksuele voorlichting, maar ook de en (dagelijkse) boodschappen over relaties en seksualiteit doorheen het jaar, ook aandacht te hebben voor plezier en body positivity**
- **om kinderen en jongeren inzicht bij te brengen in maatschappelijke ordeningsprincipes als gender, sociale en etnische diversiteit, seksuele oriëntatie, sociale klasse, ... en de effecten hiervan via de leerplannen van het basis- en secundair onderwijs**
- **De Vlaamse overheid om een engagementsverklaring over seksuele oriëntatie, gendernormen en genderidentiteit. Daarin vraagt ze onderwijskoepels om actief te werken aan een genderbeleid**
- **Officiële communicatie zoals brieven, diploma's, inschrijvingsformulieren en digitale schoolplatformen op te stellen in genderinclusieve taal**
- **een betere genderspreiding van opleidingen waar nu vooral meisjes en vrouwen voor kiezen (zorg, onderwijs, taal en kunst) naar het voorbeeld van de toeleiding van meisjes en vrouwen naar richtingen waar vooral jongens en mannen voor kiezen (de zgn. STEM-richtingen) via gerichte campagnes en initiatieven die de bekendheid van de opleiding verhogen**
- **om in te zetten op het belang van sterke beroeps- en technische richtingen in het secundair onderwijs, waarvan minder genderstereotiep ingevulde curricula en communicatie de aantrekkelijkheid en toegankelijkheid verhogen**

- **gratis leerplichtonderwijs**

Keuzevrijheid

Alle kinderen en jongeren moeten vrij zijn om te zijn wie ze zijn, om te ontdekken wat ze graag doen en waar ze goed in zijn. Gender, etnisch-culturele achtergrond of sociaal-economische situatie mogen geen bepalende factoren zijn voor de studiekeuze, schoolprestaties, beroepskeuze of loopbaan van kinderen en jongeren.

Schoolboeken vertegenwoordigen de diverse samenleving niet en staan vol van (schadelijke) stereotypen. Een meer realistische weerspiegeling, met representatie van etnisch-cultureel diverse mensen, queer- of LGBTQIA+-koppels, alleenstaande ouders, nieuw samengestelde gezinnen, zorgen niet alleen voor meer herkenning bij leerlingen, ze tonen ook wat mogelijk is. Kinderen en jongeren krijgen al heel vroeg via de ouders en de opvang, en daarna via didactisch materiaal en schoolboeken bepaalde ideeën over gender mee. Dat beïnvloedt de manier waarop ze naar de wereld kijken, welke plek ze daarin voor zichzelf zien, maar ook de studiekeuzes die ze maken en de job die ze later zullen uitoefenen.

De Vrouwenraad vraagt:

- **aandacht voor kostendekkende schooltoeslagen, minstens voor gezinnen met lagere inkomens**
- **een gender- en diversiteitssensitiviteitscriteria op te nemen als component bij de kwaliteitstoezicht door de onderwijsinspectie bij het controleren van didactisch materiaal en schoolboeken**
- **een gender- en kinderrechtoetsing in te bouwen in de bestaande schoolreglementen en dit als component op te nemen in het doorlichtingsinstrumentarium van de onderwijsinspectie bij de controle van scholen**
- **meer samenwerking met en ondersteuning voor middenveldorganisaties financieel die expertise rond onderwijs opbouwen en een aanbod hebben dat tegemoet komt aan de noden in scholen m.b.t. gender- en diversiteitsbewust onderwijs**

Wonen en dakloosheid

In Vlaanderen is er een nijpend tekort aan woningen en wordt het recht op een kwaliteitsvolle en betaalbare woning onvoldoende verzekerd. De wachtlijsten voor sociale huisvesting nemen al jaren toe. In 2022 stonden in Vlaanderen 182.000 gezinnen op een wachtlijst.⁴⁶ De huurprijzen op de particuliere woningmarkt zijn bovendien torenhoog en blijven jaarlijks stijgen. Begin 2023 bedroeg de gemiddelde huurprijs in Vlaanderen 815 euro.⁴⁷

Vrouwen behoren omwille van hun sociaaleconomische positie en omwille van genderongelijkheid tot vele van de preciaire groepen op de huisvestingsmarkt. Sommige categorieën zoals alleenstaande moeders, alleenstaande oudere vrouwen, jonge vrouwen, vrouwen met een handicap, vrouwen met een migratieachtergrond, vrouwen met een laag inkomen... worden hierdoor bijzonder getroffen. Ook vooroordelen en stereotypen kunnen in het nadeel spelen wanneer een verhuurder een toekomstige huurder kiest en leiden tot discriminatie.⁴⁸

Alleenstaande moeders behoren tot de meest kwetsbare groepen op de Vlaamse woningmarkt, naast personen met een laag inkomen, een handicap, migratieachtergrond, een korte opleiding, jongeren en ouderen, volgens de [survey Wonen in Vlaanderen anno 2018](#). Deze survey verschaft echter geen inzicht in de verdere opdeling van deze groepen naar sekse, noch in gendergebonden invloeden die de positie van mensen op de Vlaamse woningmarkt bepalen, zoals intrafamiliaal geweld. Uit onderzoek weten we dat intrafamiliaal geweld één van de belangrijkste redenen voor dak- en thuisloosheid van vrouwen is, samen met een gering inkomen en kenmerken van de woningmarkt.⁴⁹ Uit tellingen blijkt ook dat ongeveer 1 op 3 dakloze personen een vrouw is. Onder jonge mensen neigt dit zelfs naar 4 op 10 dakloze jongeren.⁵⁰ Hoewel er onvoldoende cijfers zijn die aangeven dat vrouwen in al deze groepen een significant aandeel hebben en de gegevens over de genderfactoren die daarin een rol spelen, ontbreken, valt niet te ontkennen dat een grote en diverse groep vrouwen in Vlaanderen inadequaat gehuisvest en dak- of thuisloos is.

De Vrouwenraad vraagt daarom:

- **de bezwaren tegen de aanvaarding van artikel 31 (recht op wonen van daklozen) en artikel 23 (recht op wonen van ouderen) van het [Europees Sociaal Handvest](#) (1996) op te heffen en uitvoering te geven aan alle andere relevante aanbevelingen van het [Europees Comité voor de Sociale Rechten](#) van de Raad van Europa**
- **een gendergelijkheidsperspectief te integreren in alle onderzoek dat gerelateerd is aan wonen en ruimtelijke ordening en naar sekse opgesplitste verzameling van alle persoonsgebonden data en statistieken te verzekeren, rekening houdend met intersecties zoals leeftijd, inkomen, etnisch-culturele achtergrond, validiteit, klasse**
- **te zorgen voor meer en kwaliteitsvollere (sociale) woningen als hefboom in de strijd tegen armoede en instrument om het recht op wonen te garanderen**

- maatregelen te nemen om de gemeenten en steden die hun doelstellingen m.b.t. het aandeel sociale woningen op hun grondgebied nog niet gehaald hebben sterker aan te sporen om deze nog vóór 2030 te behalen. Voorzie een traject met begeleiding en financiële sancties voor gemeenten en steden die de doelstellingen (waarschijnlijk) niet behalen en financiële bonussen voor steden en gemeenten die beter presteren dan de vooropgestelde doelstellingen
- sterker in te zetten op de toegang van gezinnen met een laag inkomen op de private huurmarkt en op het voorkomen van uithuiszettingen
- de private huurmarkt toegankelijker te maken Juridische praktijktesten kunnen deel zijn van de strijd tegen discriminatie
- het fonds ter preventie van uithuiszetting bekender te maken, in het bijzonder bij de huisbazen en de inschakeling van het fonds vanaf 1 maand achterstallige huur te maken
- een positief actiemodel te ontwikkelen voor alleenstaande dak- en thuisloze vrouwen en voor dak- en thuisloze gezinnen met kinderen die in de publieke ruimte leven door een ambitieuze uitbreiding van het housing first model zonder voorafgaande toetredingsvoorwaarden en door hen d.m.v. positieve actie binnen de 24u toegang te verzekeren tot een gepaste woning of passend tijdelijk verblijf
- minstens voor vrouwen (met en zonder kinderen) die slachtoffer waren/zijn van geweld en/of die bijzonder kwetsbaar waren/zijn voor mensenhandel aparte opvang te voorzien waarbij uitgegaan wordt van respect voor privacy en autonomie én van bescherming tegen geweld, inclusief de opstart van inloopcentra voor dakloze vrouwen in grote (en middelgrote) steden
- in kwalitatief onderzoek te investeren naar de trajecten van vrouwen, doorheen en uit dakloosheid in Vlaanderen, met aandacht voor intersectionele factoren en voor modellen of goede praktijken die sociaaleconomisch empowerment van deze vrouwen bevorderen
- vrouwen en trajecten van dakloze vrouwen meer zichtbaar te maken in statistische dataverzameling en cijfermatige bestanden, o.m. door systematische opsplitsing naar sekse en leeftijd binnen alle bevroegde items

Mobiliteit

Vrouwen verplaatsen zich anders dan mannen. Over het algemeen zorgen zij vaker dan mannen dat doen. Dat heeft een effect op de manier waarop zij zich verplaatsen: vaker dan mannen, maar minder ver. Ze doen dat ook om andere redenen: waar mannen zich meer naar het werk begeven of zakelijke verplaatsingen doen, gaan vrouwen vaker om boodschappen, doen ze een beroep op diensten of vervoeren ze iemand. Ze maken meer ketenverplaatsingen, zoals na het werk nog even naar de winkel en de kinderen ophalen in plaats van in één beweging naar huis te gaan. Ze kiezen daarbij vaker voor multimodale oplossingen. Vrouwen maken meer gebruik van het openbaar vervoer dan mannen en verplaatsen zich vaker te voet.⁵¹ Kortom: mobiliteit is niet genderneutraal. Deze verschillen leiden tot andere ervaringen en dus ook tot andere noden.

Meer dan 90 % van de vrouwen geeft aan dat ze te maken hebben gehad met seksistisch gedrag op straat of op het openbaar vervoer. Eén op twee vrouwen werd er fysiek aangevallen.⁵² Eén op drie vrouwen mijdt soms het openbaar vervoer uit angst voor ongewenst gedrag van medepassagiers.⁵³

Het openbaar vervoer moet vlot op de behoeften van alle (potentiële) gebruikers inspelen: beantwoorden aan verschillende noden qua trajecten, goed bereikbaar en toegankelijk zijn in ruimte en tijd, maar ook voldoende veiligheid bieden en (seksueel) geweld en intimidatie aanpakken.

De Vrouwenraad vraagt:

- **de investeringen in het openbaar vervoer drastisch op te voeren zodat het een aantrekkelijk, veilig, betrouwbaar en evenwaardige manier wordt om zich te verplaatsen**
- **veilige en aantrekkelijke fietsinfrastructuur, met bijzonder aandacht voor veilige fietsmogelijkheid in frequente trajecten van kinderen naar school, scouts, sportclub, zwembad....**
- **maatregelen in het beheerscontract met De Lijn die:**
- **seksuele intimidatie op het openbaar vervoer voorkomen en ertegen beschermen**
- **stations (bus, tram, metro) veilig inrichten conform het Nationaal Actieplan tegen Geweld op vrouwen 2021-2025**
- **in de personeelsopleiding uitdrukkelijk een module over ongewenst seksueel gedrag opnemen**
- **bewustmakingscampagnes die getuigen en slachtoffers leren hoe je kan reageren op seksistische en racistische agressie**

- **noodnummers die je kan bellen in geval van ongewenst seksueel gedrag en/of geweld bekend te maken**
- **praktische voorzieningen in trein-, metro- en busstations zoals opberghokjes voor bv. boodschappen**

Openbare ruimte

De openbare ruimte is niet genderneutraal. De manier waarop we ons bewegen in die ruimte, is heel verschillend. De mensen die onze steden en gemeenten inrichten – architecten, stadsplanners, politici – zijn overwegend mannen. Aan meisjes wordt geleerd dat de gedeelde ruimte toch eerder van jongens is. Denk aan sportpleintjes, waar jongens voetballen en meisjes vaak vanaf de zijlijn toekijken. Dit kan anders.

Vrouwen voelen zich onveiliger dan mannen, want zij ervaren de openbare ruimte anders. Ze nemen vaker dan mannen omwegen, gaan vroeger naar huis of blijven zelfs thuis.

De Vrouwenraad vraagt:

- **ondersteuning en financiering van onderzoek naar seksisme in de openbare ruimte**
- **de ontwikkeling van handvaten voor steden en gemeenten m.b.t. genderplanning**
- **sensibilisering van de lokale besturen voor het belang van meer openbare toiletten die veilig en proper zijn**
- **onderzoek – vanaf de ontwerpfase – bij elke investering in infrastructuur of inrichting van de openbare ruimte naar meer inclusiviteit en optimale toegankelijkheid. Verschillende doelgroepen moeten bevraagd worden naar ervaringen en behoeften**
- **tools en indicatoren om gendermainstreaming te garanderen in de ontwerp- en planningsfase van de inrichting van de openbare ruimte**
- **een verbod op seksistische en discriminerende reclame**

Klimaat

De klimaatcrisis manifesteert zich wereldwijd steeds sterker. Een gemiddelde opwarming van de aarde met meer dan 1,5°C zit eraan te komen. In Vlaanderen zullen de levensomstandigheden daardoor moeilijker worden met stijgende voedselprijzen, toenemende waterschaarste, energiearmoede en minder comfortabele en veilige woonplekken tot gevolg. Uit onderzoek weten we dat de klimaatcrisis, net als andere grote crisissen trouwens, leidt tot een backlash voor de rechten van vrouwen.

Niet alle regio's en mensen worden er in dezelfde mate door getroffen. De gevolgen verschillen naargelang regio, leeftijd, klasse, inkomen, beroep, sekse, gender, validiteit, migratiestatus ... en genderongelijkheid. De impact van de klimaatverandering is niet genderneutraal. Vrouwen worden er disproportioneel harder door getroffen. Dat komt onder meer omdat de klimaatcrisis ook sociaaleconomische crisissen veroorzaakt.

De toenemende waterschaarste doet de prijs voor water stijgen, waardoor mensen in armoede het moeilijker krijgen of zelfs geen toegang meer hebben tot water. Als door een verhoogd risico op overstromingen en waterbommen de schade aan huizen toeneemt, worden vrouwen daar meer door getroffen dan mannen. Door hun doorgaans mindere inkomen en grotere armoede hebben vrouwen een meer precare positie op de woningmarkt en zijn ze vaker aangewezen op minder goede en minder goed gelegen woningen. Daarenboven beschikken ze doorgaans ook over minder en/of onvoldoende middelen om hun woning aan te passen aan de veranderde omstandigheden en zo goed leefbaar te houden.

Gendergelijkheid moet daarom een plaats krijgen in het klimaatbeleid. Daarbij moet rekening gehouden worden met intersectionele factoren die personen of groepen meer kwetsbaar maken voor de gevolgen van de klimaatcrisis. Hoe minder macht, middelen en rechten, hoe minder veerkracht om de schokken op te vangen. De Vrouwenraad pleit voor een inclusief en op gendergelijkheid gericht klimaatbeleid, met ambitieuze en concrete doelen.

De Vrouwenraad vraagt:

- **bij het uitwerken van een klimaatbeleid rekening te houden met mondiale socioeconomische en ecologische gevolgen. Het klimaatbeleid moet coherent zijn met ontwikkelingsdoelstellingen**
- **op Belgisch en Europees niveau te pleiten voor een ambitieuze wetgeving die bedrijven verplicht de mensenrechten en milieunormen te respecteren doorheen hun mondiale waardetekens, met bijzondere aandacht voor genderongelijkheid- en gebaseerd geweld**
- **de publieke financiering en technologische overdracht te verhogen voor klimaat- milieu- en rampenbeleid die gendergelijkheid tot doel heeft**
- **uitvoering te geven aan Algemene Aanbeveling nr. 37 van het Toezichthoudend Comité bij het Vrouwenrechtenverdrag ([CEDAW/C/GC/37](#)), aan het besluit van de EU Raad over het**

garanderen van een rechtvaardige transitie naar klimaatneutraliteit ([2022/C 243/04](#)) en aan de besluiten van de 66ste zitting van VN Commissie status van de Vrouw over klimaatverandering, milieu en rampenbeheersing uit ([E/CN.6/2022/L.7](#))

- de vaststellingen en besluiten van de VN klimaatconferentie (UNFCCC) over sekse en gender in het Vlaams beleid te implementeren
- linken tussen uitdagingen voor klimaat en gendergerelateerd geweld te erkennen in het beleid en het in functie hiervan aan te passen, participatie te bevorderen, te investeren in preventie en bescherming en in de vervolging van daders en alsook in het verzamelen van specifieke data hieromtrent
- regelmatig gendertrainingen te organiseren om de rechtvaardige transitie naar een klimaatveilig beleid te ondersteunen en stakeholders (overheid, onderzoeksinstellingen, bedrijven, banken) aan te moedigen een inclusief gendergelijkheidsperspectief in hun werk te integreren
- de toegang tot klimaatfinanciering voor inheemse vrouwen en vrouwenrechtenorganisaties – hier en in het globale zuiden - die betrokken zijn bij klimaatactie
- vrouwenrechtenorganisaties en andere middenveldorganisaties financieel te steunen om zich te verdiepen in de genderdimensie van klimaat- en milieugebonden thema's, deze in hun werking te integreren en acties mogelijk te maken die het brede publiek sensibiliseren
- naar sekse opgedeelde data en statistieken voor alle relevante persoonsgebonden variabelen inzake klimaat, milieu en rampenbeheersing te verzamelen en genderindicatoren en mechanisme voor monitoring te ontwikkelen
- duurzame energie te verzekeren die voor iedereen toegankelijk is door de uitbouw van collectieve voorzieningen waarop iedereen gemakkelijk kan aansluiten en met een prijsbeleid dat voor iedereen – ook mensen in armoede – goed haalbaar is. Zo wordt de energieomslag als publieke dienstverlening structureel verankerd en gekoppeld aan het recht van elke burger op een gelijke basistoegang tot energie

Een Vlaams fonds voor rechtvaardige transitie

De herverdeling van de CO₂-belasting naar huishoudens moet alle gezinnen ten goede komen, ook die wiens inkomen te gering is om investeringen te doen en die geen directe belastingen betalen. Een collectieve aanpak biedt hiertoe de meeste voordelen. Richt daarom een Vlaams fonds voor rechtvaardige transitie op met de middelen van het Europees Sociaal Klimaatfonds. Zet deze middelen in om te investeren in duurzame, maatschappelijke voorzieningen zoals:

- **maatregelen ter versterking van de feministische zorgeconomie (zie [Paarse Pact](#)) en de [donuteconomie](#)**
- **publieke diensten om burgers en kleine bedrijven te ontzorgen en begeleiden in transitieprojecten**
- **verbeteringen aan de weginfrastructuur en het gebouwenpark, zoals particuliere en sociale woningen**
- **collectieve projecten i.v.m. energievoorziening en mobiliteit.**

Om dit fonds verder aan te vullen, kan overwogen worden om giften voor dit fonds fiscaal aftrekbaar te maken, naar voorbeeld van fiscaal aftrekbare giften voor goede doelen om zo de middelen van Vlaanderen voor solidaire mitigatie en adaptatie te versterken.

Slot

Dit memorandum is niet exhaustief. Het ambieert niet actief te zijn in elk maatschappelijk debat. Dit memorandum raakt daarom niet aan alle beleidsdomeinen. De Vrouwenraad pleit er wel voor een genderdimensie binnen te brengen in al die beleidsdomeinen- en beslissingen.

De Vrouwenraad roept op om **gendermainstreaming** door te voeren in alle beleidsniveaus- en domeinen. Door de genderdimensie een structurele plaats te geven wordt de gelijkheid tussen vrouwen en mannen versterkt. We pleiten ervoor om dit toe te passen in alle fases van de politieke cyclus: bij de voorbereiding, besluitvorming, toepassing en evaluatie van alle politieke maatregelen. Hieraan gekoppeld pleiten we ervoor dat er ook gendergevoelig gebudgetteerd wordt. Via **genderbudgetting** wordt in alle fases van de budgettaire cyclus rekening gehouden met de specifieke situaties van vrouwen en mannen.

Om tot een echte ommekeer te komen, moeten gendermainstreaming en genderbudgetting in het beleid verankerd worden. Elke actie, elke investering vanuit het beleid moet in kaart brengen welke de effecten op vrouwen en mannen zijn en hoe er getimmerd kan worden aan een grotere gendergelijkheid.

Tenslotte wil de Vrouwenraad dat iedereen deel kan nemen aan besluitvorming. Dat de doelgroep waarop een maatregel betrekking heeft van bij de start inspraak heeft op hoe die maatregel vormt krijgt. Door mee na te denken, geven we vorm aan een samenleving waarin gelijke kansen centraal staan. We pleiten voor **structurele inspraak** in en **participatie** aan het beleid. Door een gelijke deelname van verschillende vrouwen en mannen op plaatsen waar beleidsbeslissingen genomen worden, elimineren we bestaande ongelijkheden en voorkomen we er nieuwe.